

ЗМІСТ

Мудрість: Шлях осмислення Бога <i>Шон МакЕвеню</i>	5
Книга Іова <i>Роланд І. Мерфі</i> <i>Ганс-Вінфрід Юнґлінґ</i>	13
Книга Псалмів 1–41 <i>Ганс-Вінфрід Юнґлінґ</i>	40
Книга Псалмів 42–89 <i>Кетлін Фармер</i>	94
Книга Псалмів 90 – 150 <i>Джанфранко Равазі</i>	116
Книга Приповідок <i>Хільберто Горгульйо</i> <i>Ана Флора Андерсон та Ерік Ейнікель</i>	139
Книга Проповідника <i>Антоон Схоорс</i>	172
Книга Пісня Пісень <i>М. Тимотея Еліот</i> <i>Хосе Вільчес та Ерік Ейнікель</i>	185
Книга Мудрости <i>Хосе Вільчес та Ерік Ейнікель</i>	205
Книга Сираха <i>Деніель Дж. Харрінгтон</i>	227
Профетизм і пророки <i>Джозеф Бленкінсон</i>	265
Книга пророка Ісаї <i>Анн-Марі Пеллетьє</i>	273
Книга пророка Єремії <i>Барбара Бозак</i> <i>Віктор Мануель Фернандес</i>	329
Плач Єремії <i>Віктор Мануель Фернандес</i>	379
Книга пророка Варуха <i>Луїс Еріберто Рівас</i> <i>Луїс Геріберто Рівас</i>	386
Лист Єремії <i>Луїс Геріберто Рівас</i>	392

КНИГА ПРОРОКА ЄЗЕКІІЛА <i>Хесус Асурменді Руїс</i>	395
КНИГА ПРОРОКА ДАНИІЛА <i>Андре ля Кок</i>	442
МАЛІ ПРОРОКИ <i>Горасіо Симіян-Йофре</i>	474
КНИГА ПРОРОКА ОСІЇ <i>Орасіо Симіян-Йофре</i>	475
КНИГА ПРОРОКА ЙОІЛА <i>Ана Фльора Андерсон і Жильберто Горгульйо</i>	494
КНИГА ПРОРОКА АМОСА <i>Руй ді Менезіш</i>	503
КНИГА ПРОРОКА АВДІА <i>Віктор Саланга</i>	517
КНИГА ПРОРОКА ЙОНИ <i>Ерік Ейнікель</i>	522
КНИГА ПРОРОКА МІХЕЯ <i>Ян Голман</i>	529
КНИГА ПРОРОКА НАУМА <i>Сантьяго Аусін</i>	543
КНИГА ПРОРОКА АВАКУМА <i>Хосе Марія Абrego</i>	548
КНИГА ПРОРОКА СОФОНІЇ <i>Вальтер Фотельс Хосе Льоза Вера</i>	557
КНИГА ПРОРОКА АГГЕЯ <i>Хосе Льоза Вера</i>	564
КНИГА ПРОРОКА ЗАХАРІЇ <i>Пабло Р. Андіньяк</i>	570
КНИГА ПРОРОКА МАЛАХІЇ <i>Едріен Граффі</i>	587
«МІЖЗАВІТНИЙ» ПЕРІОД І ВИНИКНЕННЯ АПОКАЛІПТИКИ <i>Пол Д. Генсо</i>	597
Перелік авторів тому	623
Перелік скорочень	625

Мудрість: Шлях осмислення Бога

Шон МакЕвеню

Вступ

Ще з XI ст. богослов'я означували як «віру в пошуку розуміння» (*fides quaerens intellectum*). Тобто богослов'я завжди було мостом між знанням, яке ґрунтується на вірі, та знанням, що має раціональну основу. Богослов'я розвивається не стільки завдяки новому об'явленню, скільки завдяки новому людському знанню, що порушує нові питання віри і сприяє формулюванню нових відповідей. Саме тому університет є відповідним місцем для богослов'я, тому що саме там акумулюються та артикулюються нові людські знання.

Якщо богослов'я прокладає мости від віри до розуму, виникає питання: чи існує якась наука, що будує мости від розуму до віри (*intellectus quaerens fidem*)? Відповіді на це питання можна так: як свідчать багато текстів Старого Завіту, цю роль виконує Мудрість. Біблійна Мудрість запрошує науку зробити крок назустріч вірі.

Мудрість як віра, але також як розум

Мудрість як віра

У деяких текстах автори Старого Завіту ясно окреслюють мудрість як щось споріднене з вірою, чистий дар від Бога. У цих текстах під мудрістю розуміють переважно людську діяльність, спрямовану на здобуття чи посідання «мудрости», але інколи – трансцендентний об'єкт, який

людина набула чи яким володіє. У першому випадку, отже, мудрість показана як унікальний божественний дар, що його отримав Соломон (1 Цар. 3, 3-14). Це більше, ніж просто людський талант (2 Сам. 14, 17; 16, 23; 19, 27). Вона вкорінена або близька до «страху Божого», який, у свою чергу, споріднений з тим, що ми називаємо вірою (Прип. 1, 7; Сир. 1).

У другому потрактуванні мудрість, мабуть, найкраще представлена в Книзі Мудрости, де її зображено як духовне буття: як душу світу, що пронизує всі створіння (7, 22-24), або як подих Божий (7, 25-26), або як те, що живе в людській душах (7, 27-28), або як подругу Бога (8, 3-4). Таке представлення Мудрости базується на повчанні та описі Мудрости у Прип. 8, 22-31. Мудрість також зображено як духовну Жінку при небесному дворі в Сир. 24.

Приповідки 1-9 неодноразово представляють мудрість як об'єкт бажання у вигляді жінки, що кличе на вулицях, запрошуючи всіх шукати її і навчитися від неї. Іов. 28 описує цей пошук як успішну людську діяльність у сфері технологічного розвитку (Іов. 28, 1-6). Діяльність, що врешті-решт призводить до розчарування, тому автор Книги Іова рекомендує залишити намагання знайти Мудрість як трансцендентний об'єкт і звернутися до Мудрости як до Богом благословенної людської діяльності: «Страх перед Господом – це мудрість,

берегтися зла – це розум!» (Іов. 28, 28). Чи мудрість вважають богонатхненною людською діяльністю, чи божественним наслідком такої діяльності – у всіх цих текстах ми бачимо її як реальність, пов'язану з людським розумом, та водночас таку, що походить від Бога.

Мудрість як розум

Коли ми бачимо мудрість в дії, вона часто має цілком світський вигляд. Наприклад, у Іов. 28, 1-6 вона представлена як суто технологічний прогрес; немає сумніву також, що і Соломонова мудрість зображена як діяльність, яку ми зазвичай пов'язуємо з розумом. Його унікальна успішність виміряна в категоріях змагання за Нобелівську премію: «...мудрість Соломона була більша, ніж вся мудрість Єгипту. ...розумніший від Етана, Езрагіта, від Гемана, від Калкола й від Дарди, синів Махола... Він вирік 3 000 приповісток, і 1 005 пісень було в його. Він знав говорити про дерева, від кедра на Лівані та й до іссопу, що виростає з муру; говорив і про четвероногого звіра, і про птицю, і про повзуна, і про рибу» (1 Цар. 5, 10-13). У цьому описі мудрість дуже схожа на професійні знання гарного шкільного вчителя – це щось радше зі сфери здорового глузду, а не віри. Таке враження формується з розповідей, які покликані довести Соломонову мудрість. Вони показують проникливість, майстерність і *savoir faire* (розсудливість – прим. перекл.), але нічого, що стосується віри. Цариця Савська, наприклад, була вражена елегантністю його слуг, вишуканістю його столу і його вмінням розгадувати загадки (1 Цар. 10: 1-5).

Так само і мудрість Хушая та Ахітофела виглядає цілком світською: її можна описати як політичну прозорливість, поєднану з талантом обманювати (2 Сам. 15-17). Мудрість жінки з Текої, виявляється, є нічим іншим, як умінням вишукано під-

лещуватися. Вона полягає у виконанні нею наказу Йоава (генерала Давида), який передбачав політичну махінацію: по суті, жінка готує катастрофічне повернення Авесалома до двору, на словах перехитривши Давида (2 Сам. 14). Такий мовний і дипломатичний хист не дуже схвалюється в нашій культурі та, мабуть, виглядає далеким від віри. Проте його цінували в давні часи. Багато приповідок є осмисленими спостереженнями, проникливими порадами чи розсудливою бесідою без будь-яких очевидних вимірів віри. Автором цілої 26-ої глави Книги Приповідок радше міг би бути Олександр Поуп або Франсуа де Ларошфуко, ніж якась релігійна особа. Навіть самого Ісуса євангелісти інколи зображують як надзвичайно розумну у світському плані людину, хоч трансцендентний вимір у Його словах і діях теж присутній. Наприклад, відповідаючи на складне запитання-пастку з релігійним підтекстом про сплату податків, Ісус вправно уникає цієї пастки, відповідаючи приказкою: треба віддати кесарево кесареві, а Боже – Богові (Мт. 22, 21). Така відповідь не є надприродною прозорливістю, а радше – словесною вправністю, до якої вдається Ісус, щоб повернутися до свого повчання про останні часи. Так само й Ісусова порада займати найнижче місце на бенкеті, щоб бути врешті вивищеним (Лк. 14, 10), як і повчання Ісуса сина Сираха про манери поведінки за столом (31, 12-18) не є напучуванням до самовідданої покори або християнського милосердя. Це свого роду проникливі поради з площини світського вміння перевершити інших, обернені на користь есхатологічної теми.

Мудрість за визначенням Біблії:

Прип. 1, 2-7

Незважаючи на або ж через розбіжність цих двох поглядів на мудрість у Біблії як на віру або як на розум, вступ до Книги

Приповідок (Прип. 1, 1-6) подає складне визначення мудрости, поєднуючи обидва аспекти в єдине ціле. У вступі вказано, що метою книги є навчити людей, що таке мудрість і як розуміти її мову (Прип. 1, 2); відтак наводиться перелік того, що саме включає в себе поняття мудрости. Перелік розпочинається згадкою про «праведність» (яка є дуже широкою категорією загальної святости, включно з усіма особистими стосунками індивіда з ближнім, родиною, владою та Богом), і завершується «страхом Божим», який означає те саме, що ми називаємо «вірою, надією та милосердям». Поміж цим є перелік речей із галузі чеснот, майстерности й дипломатії, що завершується словесним вмінням тлумачити приказки, приповідки й загадки. Усі ці речі стосуються мудрости. Що ж є спільним знаменником? Що є власне мудрістю? До цього питання можна підійти з двох сторін, що відповідають двом нашим підходам до мудрости. По-перше, нас цікавить, чи існує єдина або уніфікована людська діяльність (себто розумова чи фізична активність), спільна для всіх цих видів знання. По-друге, ми розглянемо її трансцендентний вимір: чи існує якась єдина реальність, зображена за допомогою Жінки-Мудрости, що пробуджує наше бажання до навчання, закликаючи на вулицях? Відповідь на обидва запитання буде: так.

Насамперед людська діяльність. Найдивовижнішим у цьому списку, а також серед якостей Соломона, які вразили царицю Савську (1 Цар. 10, 1), є вміння розгадувати загадки. Стародавні люди надавали більшого значення словам і поняттям, ніж це робимо ми, і здатність розгадувати загадки для них була прямо пов'язана з умінням полагоджувати непорозуміння в реальності. (Досить лише згадати загадку Сфінкса у Софоклової трагедії «Цар Едіп» чи багато магичних

практик.) Приповідки 16, 1, 10; 25, 2-3 унаочнюють ставлення до слова давніх прашурів: «Людина робить задуми в серці, але від Господа – відповідь язика... В царя на устах – вирок; на суді уста його не помиляться... Слава Божа – в таїнстві слова, а царів слава – досліджувати слово... серце в царів недослідне». Слова, думки й зовнішня реальність занурені в ту саму таємницю, і цар (мудрий та наділений владою від Бога) має однаковий дар знання, слова й правильного діяння.

Мудрість – це знання в кожній галузі. Звичайно, для життя в царському палаці талант полягатиме у винахідливій дипломатії; для віри – в тому, щоб боятися Бога. Однак для Біблії не характерна дихотомія між світським і релігійним знанням. Святе Письмо схвалює практику дослідження значення слів чи літературних *фігур*. Це дослідження, якщо воно не обрізане штучно, не зупиняється на словах, але охоплює також психічні стани, людські стосунки, дипломатію і політологію, справедливість, вічність і спасення. Дослідження саме собою є безмежним. Лише штучне розпорядження Просвітництва проголосило дослідження «об'єктивних» даних чимось цілком відмінним від дослідження «суб'єктивних» даних, а дослідження матеріальної реальности цілком відмінним від дослідження духовної дійсности. Якщо хтось свідомий цього прагнення в собі, він зрозуміє, що воно безмежне. «Чому?» малої дитини є невтомним, ненаситним, безмежним. Це саме прагнення безперервно, рік у рік продовжує заповнювати книжкові полиці. Біблія має рацію в тому, що пізнання не потрібно розглядати як суто світське заняття, тому що воно відкрите для всіх вимірів і глибин, включаючи нескінченність.

Сапієнціальна література, яка відповідає такому погляду, написана як загадка, щоб спонукати пошуки, а не як повчання, яке